

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка та економічна політика»
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2023**

УДК [33:502.1](072.034)

I-58

Укладач М. А. Мащенко

Затверджено на засіданні кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики.

Протокол № 10 від 07.11.2022 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Інвaйронментальна економіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Економіка та економічна політика» першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. А. Мащенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 29 с.

Подано методичні рекомендації до виконання самостійних робіт з навчальної дисципліни. Наведено тематику есе, евристичні, тестові завдання, запитання для самодіагностики, а також рекомендовану літературу до теми.

Рекомендовано для студентів спеціальностей 051 «Економіка» першого (бакалаврського) рівня.

УДК [33:502.1](072.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2023

Вступ

На сучасному етапі розвитку людського суспільства та посилення його впливу на екологію як наслідку науково-технічного прогресу підвищується практичне значення інвайронментальної економіки. Вона повинна бути науковою основою заходів з використання та охорони природних ресурсів, збереження навколишнього середовища.

Проблеми екологічного обґрунтування проєктів господарської діяльності та управління інвестиційними процесами з урахуванням вимог охорони навколишнього середовища в даний час є пріоритетними. Вирішення екологічних проблем потребує: збереження і відновлення природних систем, їхнього біологічного різноманіття та здатності до саморегуляції як необхідної умови сталого розвитку економіки; розроблення заходів щодо запобігання негативних екологічних наслідків у результаті господарської діяльності; розрахунок екологічних збитків від реалізації проєктів господарської діяльності; розрахунок екологічної ціни економічних благ з урахуванням життєвого циклу продукту; визначення інвестиційного клімату. Цим і визначають актуальність цієї навчальної дисципліни.

Об'єктом навчальної дисципліни є соціально-еколого-економічні системи різного масштабу й рівня (країна, регіон, підприємство, природний комплекс і взаємозв'язок між ними), тобто вся еколого-економічна система й еколого-економічні відносини в рамках цієї системи.

Предметом навчальної дисципліни є взаємозв'язок між екосистемами, соціальними спільнотами й економічними системами, а також умови, що забезпечують стійкий стан і прогресивний розвиток усіх трьох систем.

Мета навчальної дисципліни:

формування у студентів цілісного світогляду і навичок системного мислення щодо екологічно обґрунтованих пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства і пошуку найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Інвайронментальна економіка» у студентів формуються такі компетентності:

здатність аналізувати закономірності та робити науково-обґрунтоване оцінювання етапів розвитку суспільно-історичного процесу;

володіти методами, прийомами та інструментарієм оцінювання результатів функціонування та розвитку економічних систем на мікро- і макрорівнях;

здатність до розроблення стратегії соціально-економічного розвитку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Інвайронментальна економіка» студенти мають отримати такі результати навчання:

застосовувати набуті теоретичні знання для аналізу та оцінювання розвитку суспільно-історичного процесу;

вміти здійснювати аналітичне оцінювання сучасного становища та формувати основні принципи ефективного управління економікою на мікро- та макрорівнях;

набути навички для забезпечення розроблення стратегії соціально-економічного розвитку.

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів містять питання за темою, загальні методичні рекомендації до виконання самостійної роботи за темою, запитання для самодіагностики, тестові завдання, тематику есе, евристичні завдання.

Загальні методичні рекомендації до виконання самостійних робіт

Самостійну роботу за темою студентам слід починати з розгляду теоретичних матеріалів за темою. Потім обов'язково вирішити завдання щодо практичних робіт, а саме відповісти на запитання для самодіагностики.

Самостійна робота студента складається з вирішення тестових завдань, що подано далі, виконання евристичних завдань.

Одним із видів самостійної роботи є написання есе в довільній формі. Вибір теми студент має здійснювати самостійно залежно від особистих інтересів і переваг. Завдання виконують індивідуально.

Змістовий модуль 1

Загальні питання сучасної економіки

Тема 1. Предмет і метод інвайронментальної економіки

Питання за темою

1.1. Визначення інвайронментальної економіки. Основні засади взаємозв'язку економіки та екології. Сутність економіки. Сутність екології.

1.2. Природні чинники в економічній системі. Класифікація природних чинників. Природні умови. Поняття антропогенного впливу. Класифікація процесів впливу на природу. Види господарських суб'єктів, які формують економічні відносини щодо природних чинників. Функції природних чинників. Особливості виконання природними чинниками економічних, соціальних, екологічних, фізіологічних функцій.

1.3. Екологічна рівновага. Визначення екологічної рівноваги. Класифікація екологічних змін.

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення поняття інвайронментальної економіки.
2. Розкрийте зміст поняття «економіка».
3. Розкрийте зміст поняття «екологія».
4. Дайте класифікацію природних чинників.
5. Розкрийте сутність впливу процесів господарчої діяльності людства на природу.
6. Перелічіть функції природних чинників.
7. Дайте визначення екологічної рівноваги.
8. Розкрийте поняття антропогенного впливу.
9. Як господарські суб'єкти формують економічні відносини щодо природних чинників?
10. Визначте фізіологічні функції, які виконують природні чинники.
11. Визначте негативні сторони впливу економіки на екологію.
12. Визначте позитивні сторони впливу економіки на екологію.
13. Визначте загальногосподарські та приватні принципи інвайронментальної економіки.
14. Зазначте різницю між економікою природовідновлення, економікою природних ресурсів та інвайронментальною економікою.

Тестові завдання

1. Стан природного середовища, що передбачає її саморегуляцію, відтворення атмосферного повітря, води, ґрунтів, рослин і тварин – це:

- а) екологічна рівновага;
- б) природна рівновага;
- в) класична рівновага;
- г) кейнсіанська рівновага.

2. Розвиток виробничих сил, який здійснюється за умови обов'язкового застосування методів екологічного регулювання та контролювання господарської діяльності, принципів екологічного аудиту, а також застосування еколого-економічних методів господарювання – це:

- а) екологізація виробництва;
- б) соціологія;
- в) економічна безпека;
- г) політологія.

3. Наука, яка враховує основні протиріччя й визначає раціональне співвідношення між рівнем споживання, розвитком виробництва й екологічними чинниками:

- а) інвайронментальна економіка;
- б) соціальна економіка;
- в) макроекономіка;
- г) мікроекономіка.

4. Об'єкт інвайронментальної економіки – це:

- а) навколишнє середовище;
- б) власність;
- в) соціальні інститути;
- г) еколого-економічна система країни й еколого-економічні відносини в рамках цієї системи.

5. Прийоми та засоби досягнення певних результатів у практичній і пізнавальній діяльності називають:

- а) методами дослідження;
- б) предметами дослідження;

- в) об'єктами дослідження;
- г) суб'єктами дослідження.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – а); 3 – а); 4 – г); 5 – а).

Тематика есе

1. Навіщо студентам вивчати навчальну дисципліну «Інвайронментальна економіка»?
2. Користь інвайронментальної економіки для повсякденного буття людини.
3. Наукові категорії інвайронментальної економіки.
4. Чи можна довіряти соціологічним дослідженням?
5. Необхідність інвайронментальних досліджень.

Евристичне завдання

Закон конкурентного виключення Гаузе Г. Ф. констатує: «Два види, що займають одну екологічну нішу, не можуть існувати в одному місці необмежено довго. Один вид витисне інший».

Аргументовано поясніть дію цього закону в економіці, спираючись на нерозривний зв'язок економіки та екології.

Рекомендована література: [1, с. 250; 2, с. 115; 3; 4, с. 200].

Тема 2. Екологічна стабільність і концепція сталого розвитку

Питання за темою

2.1. Екологічна стабільність. Поняття екологічної стійкості. Індекс екологічної стійкості. Показники індексу екологічної стійкості. Основні напрями досягнення екологічної стійкості.

2.2. Екологізація економіки. Концепція сталого розвитку як концепція існування людства в XXI сторіччі. Пріоритетні напрями економічної політики з позиції концепції сталого розвитку. Здобутки і потенціал України.

2.3. Неокласичний підхід громадського передбачення. Громадська продуктивна односторонність. Пріоритетні напрями розвитку екологічного спрямування.

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення поняття сталого розвитку.
2. Розкрийте зміст поняття «екологізація економіки».
3. Розкрийте зміст поняття «антропогенний екоцид».
4. Дайте визначення показнику навантаження на навколишнє природне середовище.
5. Розкрийте сутність концепції сталого розвитку.
6. Перелічіть політичні категорії індексу екологічної ефективності.
7. Чому за індексом екологічної ефективності не можна визначити динаміку екологічної обстановки в країнах?
8. Наведіть фактичні приклади руйнування людьми природного навколишнього середовища світового, національного, регіонального масштабів.
9. Визначте напрями досягнення екологічної стабільності, позначені світовою екологічною комісією.
10. Що становить Комісія Брундтланд та для чого вона була створена?
11. Зазначте досягнення України в реалізації концепції сталого розвитку.
12. Які заходи застосовує світова громадськість для вирішення питань екологізації економіки?

Тестові завдання

1. Екологічну стабільність вимірюють за допомогою:
 - а) індексу Лернера;
 - б) індексу Лаффера;
 - в) індексу екологічної стабільності;
 - г) індексу екологічної ефективності.
2. Розвиток суспільства, за якого задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби – це:
 - а) сталий розвиток;
 - б) соціальний розвиток;
 - в) економічний розвиток;
 - г) економічне зростання.

3. Процес послідовного впровадження ідей збереження природи й стійкого навколишнього середовища в сфері законодавства, керування, розроблення технологій, економіки, освіти – це:

- а) екологізація;
- б) ефективність;
- в) структурно-функціональна концепція;
- г) концепція обміну.

4. Здатність екологічної системи зберігати свою структуру й функції в процесі впливу внутрішніх і зовнішніх чинників; вимірюють за допомогою індексу екологічної ефективності – це:

- а) екологічна ефективність;
- б) екологічна стійкість;
- в) екологічна рівновага;
- г) правильна відповідь відсутня.

5. Розвиток суспільства, за якого задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби – це:

- а) сталий розвиток;
- б) соціальний розвиток;
- в) екологічний розвиток;
- г) економічний розвиток.

Правильні відповіді: 1 – г); 2 – а); 3 – а); 4 – б); 5 – а).

Тематика есе

1. Протиріччя інвайронментальної концепції.
2. Роль інвайронментальної концепції.
3. Особливості антропогенного екоциду.
4. Концепція сталого розвитку.
5. Цілі сталого розвитку.

Евристичне завдання

За даними Головного управління статистики в Харківській області за останні роки зменшився обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел, але зростають обсяги викидів від пересувних джерел,

в основному, за рахунок автотранспорту. В цілому від загального обсягу шкідливих викидів в атмосферу більш ніж 90 % складають автомобільні викиди.

Наведіть заходи, які б ви рекомендували для зменшення автомобільних вихлопів у місті. Відповідь супроводжуйте докладними поясненнями.

Рекомендована література: [1, с. 200; 5, с. 11].

Тема 3. Еколого-економічні інструменти

Питання за темою

3.1. Економічний інструментарій. Сутність еколого-економічного оцінювання та ставки. Доцільність використання еколого-економічних оцінок у системі ринкових відносин. Економічні відносини між основними господарчими суб'єктами щодо використання природних чинників. Місце і роль економічних інструментів у господарському механізмі. Визначення і характеристика функцій ціни за ресурси. Визначення і характеристика функцій економічних вигод. Визначення і характеристика функцій перерозподільних платежів.

3.2. Форми еколого-економічних інструментів. Поняття форми еколого-економічних інструментів. Зміст та сфери застосування еколого-економічних інструментів. Податкові еколого-економічні інструменти. Специфіка еколого-економічного інструмента ґрант. Специфіка і поле дії прямих цінових механізмів для вирішення екологічних проблем. Страхування як еколого-економічний інструмент.

3.3. Принципи формування і механізми дії еколого-економічних інструментів. Визначення і характеристика ролі еколого-економічних інструментів. Механізми реалізації еколого-економічних інструментів. Еколого-економічні інструменти за природою впливу на інтереси господарчих суб'єктів. Методичні підходи для встановлення ставок для реалізації еколого-економічних інструментів. Принципи впливу на ключові групи економічних суб'єктів, які застосовують під час реалізації еколого-економічних інструментів.

Запитання для самодіагностики

1. Розкрийте сутність еколого-економічного оцінювання.
2. Охарактеризуйте функцію ціни за ресурси.
3. Назвіть форми еколого-економічних інструментів.
4. Охарактеризуйте еколого-економічні інструменти.
5. Назвіть методичні підходи для встановлення ставок для реалізації еколого-економічних інструментів.
6. Назвіть принципи впливу на ключові групи економічних суб'єктів, які застосовують у процесі реалізації еколого-економічних інструментів.
7. Дайте характеристику функціям економічних вигод.
8. Визначте функції перерозподільних платежів.
9. Покажіть можливості страхування як еколого-економічного інструмента.
10. Визначте природу впливу еколого-економічних інструментів на інтереси господарчих суб'єктів.
11. Визначте різницю між принципами «споживач сплачує» і «забруднювач сплачує».
12. Які з еколого-економічних інструментів є найважливішими? Відповідь аргументуйте.
13. Розкрийте механізм дії перерозподільчих платежів.
14. Чи є обов'язковим екологічне страхування для економічних суб'єктів? Відповідь супроводіть прикладом.

Тестові завдання

1. Грошову допомогу, яку надає держава чи інші організації на конкурсній основі на виконання наукових досліджень, конструкторських розробок природоохоронного значення, називають:
 - а) грант;
 - б) мито;
 - в) субсидія;
 - г) дотація.
2. Сукупність економічних важелів та інструментів, які приводять у дію економічні закони та узгоджують інтереси індивідуумів, колективу та суспільства – це:
 - а) економічна вигода;
 - б) екологічне страхування;

- в) економічні інструменти;
- г) механізм реалізації еколого-економічних інструментів.

3. Вимірювач, що характеризує зміну параметрів господарської діяльності економічних суб'єктів у відповідь на процеси використання природних благ чи впливу на компоненти середовища – це:

- а) еколого-економічне оцінювання;
- б) екологічне оцінювання;
- в) економічне оцінювання;
- г) оцінювання.

4. Відшкодування екологічних збитків у результаті непередбачених надзвичайних ситуацій (екологічних аварій, катастроф), яке відбувається за рахунок створення резервних фондів (страхових фондів), – це:

- а) економічна вигода;
- б) екологічне страхування;
- в) економічні інструменти;
- г) механізм реалізації еколого-економічних інструментів.

5. Платежі, які вилучають в одних макроекономічних суб'єктів та передають іншим з метою покращення навколишнього середовища, називають:

- а) перерозподільні платежі;
- б) ставки;
- в) штраф;
- г) дотації.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – г); 3 – а); 4 – б); 5 – а).

Тематика есе

1. Аналіз використання еколого-економічних інструментів.
2. Еколого-економічне оцінювання у сучасних реаліях.
3. Використання перерозподільних платежів в Україні на сучасному етапі.
4. Особливості екологічного страхування.

Евристичне завдання

Оцініть дію еколого-економічних інструментів (наприклад, податок, штрафи, субсидія, дотація, ґрант, кредит, прискорена амортизація основних засобів) в Україні на сучасному етапі.

Проведіть порівняльну характеристику дії еколого-економічних інструментів у національній економіці та у розвинених країнах.

Рекомендована література: [2, с. 150; 8].

Тема 4. Визначення економічного оцінювання природних чинників

Питання за темою

4.1. Оцінювання природних чинників. Оцінювання ресурсу та оцінювання середовища. Подібність і відмінність між економічним оцінюванням ресурсів і середовища. Багатофункціональні природні ресурси. Вартісна форма зміни фізіологічних, соціальних і екологічних функцій природи.

4.2. Методи економічного оцінювання природних ресурсів. Витратний підхід до економічного оцінювання природних чинників. Результатний підхід до економічного оцінювання природних чинників. Показники для економічного оцінювання земельних ресурсів за умови витратного і результатного підходів. Показники для економічного оцінювання родовищ корисних копалин за умови витратного і результатного підходів. Показники для економічного оцінювання лісових ресурсів за умови витратного і результатного підходів. Показники для економічного оцінювання водних ресурсів за умови витратного і результатного підходів. Показники для економічного оцінювання рекреаційних ресурсів за умови витратного і результатного підходів.

4.3. Методи оцінювання змін стану середовища. Характеристика формування економічного оцінювання зміни стану середовища. Базові критерії економічних оцінок природних чинників. Характеристика цілей еколого-економічних оцінок витрат на підтримання стану відтворювальних природних ресурсів.

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення оцінюванню природних чинників.
2. Порівняйте економічне оцінювання ресурсів і середовища.
3. Назвіть методи економічного оцінювання природних ресурсів.
4. Розкрийте сутність витратного підходу до економічного оцінювання природних чинників.
5. Розкрийте сутність результатного підходу до економічного оцінювання природних чинників.
6. Охарактеризуйте формування економічного оцінювання зміни стану середовища.
7. Дайте характеристику показникам економічного оцінювання земельних ресурсів за умови витратного підходу.
8. Чим відрізняються показники економічного оцінювання земельних ресурсів за умови витратного та результатного підходів?
9. Чи можна оцінювати рекреаційні ресурси? Якщо так, то яким чином?
10. Визначте базові критерії економічного оцінювання природних чинників.
11. Чи відрізняються потенційні ресурси від реальних? У якому разі може статися, що це один і той же ресурс?
12. Дайте зовнішню характеристику будь-якому рекреаційному ресурсу України за вибором.
13. Який з методів є більш ефективним – «втрати-витрати» або «витрати-ефективність»? Відповідь аргументуйте.

Тестові завдання

1. грошове вираження ефекту (цінності) від використання природних ресурсів у заданих соціально-економічних умовах називають:
 - а) економічне оцінювання природних ресурсів;
 - б) екологічне оцінювання;
 - в) оцінювання;
 - г) страхування.
2. Метод, який визначає відношення дисконтованих вигод (В) до дисконтованих витрат (В_т), називають:
 - а) метод «вигоди-витрати»;
 - б) метод «витрати-ефективність»;
 - в) витратний метод;
 - г) виробничий метод.

3. Ресурси, які на даному етапі розвитку суспільства розвідані, їхні запаси кількісно визначені й активно використовуються суспільством, називають:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

4. Ресурси, які на даному етапі розвитку суспільства розвідані, часто кількісно визначені, але не використовуються у даний час, називають:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

5. Ресурси всіх видів, які можуть бути використані для задоволення потреб населення у відпочинку та туризмі, називають:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – а); 3 – в); 4 – б); 5 – а).

Тематика есе

1. Оцінювання природних ресурсів на сучасному етапі в Україні.
2. Зарубіжний досвід щодо оцінювання природних ресурсів.
3. Проблеми економічного оцінювання зміни стану середовища.
4. Особливості оцінювання рекреаційних ресурсів України.

Евристичне завдання

Використовуючи методи еколого-економічного оцінювання природних ресурсів, проведіть оцінювання земельних ресурсів України на конкретній території зі статусом «природоохоронний об'єкт» за вибором.

Запропонуйте напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів України в цілому з урахуванням досвіду інших країн.

Рекомендована література: [1, с. 120; 2, с. 115; 8].

Змістовий модуль 2

Основи господарювання

Тема 5. Оцінювання економічного збитку від порушення середовища

Питання за темою

5.1. Визначення економічного збитку від порушення довкілля. Природа економічного збитку. Складові еколого-економічного збитку. Вартісний аналіз формування еколого-економічного збитку. Складові еколого-економічного збитку відносно формування вартості суспільного продукту.

5.2. Методи оцінювання збитку від порушення довкілля. Чинники, що формують величину еколого-економічного збитку. Визначення дії чинника часу. Базові методи обліку еколого-економічного збитку.

5.3. Екологічна ціна економічних благ. Екологічна ціна виробництва і споживання продукту. Вплив життєвого циклу продукту на екологічну ціну. Практичне використання оцінювання еколого-економічних збитків.

Запитання для самодіагностики

1. Розкрийте сутність економічного збитку.
2. Наведіть складові еколого-економічного збитку.
3. Назвіть чинники, що формують величину еколого-економічного збитку.
4. Дайте визначення дії чинника часу.
5. Дайте класифікацію методів обліку еколого-економічного збитку.
6. Розкрийте сутність екологічної ціни виробництва і споживання продукту.
7. У чому полягає практичне використання оцінювання еколого-економічних збитків.
8. Визначте базові методи обліку еколого-економічних збитків.
9. Як формують екологічну ціну споживання продукту?
10. Визначте залежність ціни на товар від його життєвого циклу?

Тестові завдання

1. Методи, засновані на визначенні витрат на заміщення, відтворення й переміщення, називають:
 - а) витратний підхід;
 - б) дохідний підхід;

- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

2. Методи, засновані на капіталізації земельної ренти, – це:

- а) витратний підхід;
- б) дохідний підхід;
- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

3. Ціна, яка враховує додаткові витрати на нейтралізацію прямих та непрямих екологічних наслідків даної форми господарської діяльності – це:

- а) екологічний збиток;
- б) екологічна ціна;
- в) екологічна рівновага;
- г) екологічне страхування.

4. Методи, засновані на використанні ринкових цін; методи, засновані на визначенні альтернативних витрат (вартості), – це:

- а) витратний підхід;
- б) дохідний підхід;
- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

5. Фактичні або можливі екологічні та соціальні втрати, що виникають у результаті певних подій або явищ, у тому числі зміни природного середовища, його забруднення, називають:

- а) екологічний збиток;
- б) екологічна ціна;
- в) екологічна рівновага;
- г) екологічне страхування.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – б); 3 – б); 4 – в); 5 – а).

Тематика есе

1. Особливості дії чинника часу.
2. Оцінювання еколого-економічної ефективності проєктів.

3. Екологічні проблеми України.
4. Шляхи вирішення екологічних проблем.

Евристичне завдання

Запропонуйте проєкт. Оцініть його еколого-економічну ефективність. Яким чином чинник часу впливає на величину еколого-економічного збитку?

Рекомендована література: [1, с. 50; 2, с. 45; 8].

Тема 6. Економіко-екологічне регулювання економічних систем

Питання за темою

6.1. Екологічне регулювання економіки регіонів. Масштабна криза та економічне зростання. Екологічні ресурси як інноваційні джерела зростання. Конкурентні переваги регіонів України. Інвестиційний клімат регіонів України та його залежність від екологічного регулювання.

6.2. Макроекономічне регулювання природних чинників. Присвоєння природних ресурсів та форми власності на природні ресурси. Механізми природоохоронної та природоресурсної діяльності країни. Екологічні механізми відтворення природних ресурсів в Україні. Вітчизняні промислові біотехнології відновлення природно-відтворених ресурсів.

6.3. Екологічний менеджмент. Економічне зростання і споживча культура. Зростання виробничих можливостей і глобальна економічна криза.

Запитання для самодіагностики

1. Визначте зв'язок між масштабною кризою та економічним зростанням.
2. Які інноваційні джерела економічного зростання ви можете навести?
3. З чого складаються конкурентні переваги регіонів України?
4. Назвіть конкурентні переваги східних регіонів України.
5. У чому полягає залежність інвестиційного клімату західних регіонів України від екологічного регулювання?

6. Які форми власності на природні ресурси ви знаєте?
7. Покажіть механізм отримання тимчасової власності на водні ресурси в Україні.
8. У чому полягає новизна вітчизняних біотехнологій відновлення природних ресурсів?
9. Як у суспільстві формується споживча культура?
10. Визначте залежність глобальних криз від зростання виробничих можливостей економіки. Чи існує така залежність?

Тестові завдання

1. Систему принципів, методів, способів і прийомів організації, правового та економічного регулювання процесів природокористування на основі науково обґрунтованого менеджменту, економічного оцінювання та плати за право користування природними ресурсами, стимулювання їхнього раціонального, комплексного та безпечного для навколишнього середовища освоєння й експлуатації, називають:

- а) економічна гарантія;
- б) економіко-організаційний механізм природокористування;
- в) економічна свобода;
- г) справедливий розподіл доходу.

2. Сукупність організацій, інституцій, форм та методів для узгодження інтересів на різних ієрархічних рівнях, забезпечення збалансованого та пропорційного розвитку підсистем і збереження цілісності системи – це:

- а) економічна гарантія;
- б) економіко-організаційний механізм природокористування;
- в) економічна свобода;
- г) механізм забезпечення сталого розвитку.

3. Узагальнена характеристика сукупності соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних, соціокультурних передумов, що зумовлюють привабливість і доцільність інвестування в ту або іншу господарську систему (економіку країни, регіону) – це:

- а) інвестиційний клімат;
- б) екологічний менеджмент;

- в) екологічний маркетинг;
- г) відтворення природних ресурсів.

4. Наука про методи і технології виробництва різних цінних речовин і продуктів з використанням природних біологічних об'єктів (мікроорганізмів, рослинних і тваринних клітин), частин клітин (клітинних мембран) і процесів – це:

- а) біотехнологія;
- б) екологія;
- в) економіка;
- г) соціологія.

5. Процес збереження, відновлення та відтворення природно-ресурсного потенціалу, який має бути найважливішим компонентом господарської діяльності в цілому, має назву:

- а) природоохоронна діяльність;
- б) інвестиційний клімат;
- в) екологічний менеджмент;
- г) екологічний маркетинг.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – г); 3 – а); 4 – а); 5 – а).

Тематика есе

1. Роль екологічного менеджменту.
2. Інвестиційний клімат регіонів України.
3. Конкурентні переваги східних регіонів України.
4. Особливості екологічного регулювання.
5. Роль інноваційної політики.

Евристичне завдання

Оцініть конкурентні переваги макрорегіонів України та розробіть напрями поліпшення інвестиційного клімату в макрорегіонах.

Поясніть залежність інвестиційного клімату регіонів від екологічного регулювання.

Рекомендована література: [1, с. 95; 2, с. 85; 8].

Тема 7. Інвайронментальна агресія

Питання за темою

7.1. Політичні конфлікти щодо інвайронментальної агресії. Причини виникнення та джерела політичних конфліктів. Конфлікти за землю та території. Значення географічного положення у військовому, стратегічному та економічному відношеннях. Природно-ресурсні конфлікти. Руйнування та виснаження природного середовища. Міри згладжування та елімінації політичних конфліктів.

7.2. Основні групи екологічних конфліктів. Класифікація конфліктів природокористування. Формування природно-ресурсного потенціалу. Соціально-екологічні конфлікти. Парадокс достатку або прокляття ресурсів.

7.3. Міжнародні екологічні конфлікти. Територіально-етнічні конфлікти. Спори щодо водних ресурсів. «Рибні» конфлікти. Забруднення повітря та водних ресурсів. Радіоактивне забруднення.

7.4. Стратегія боротьби з глобальним забрудненням довкілля. Міжнародні програми щодо збереження природно-ресурсного потенціалу планети. Комплексні заходи щодо нейтралізації та усунення забруднень світового значення.

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення поняття інвайронментальної агресії.
2. Розкрийте зміст поняття «конфлікт в інвайронменті».
3. Розкрийте зміст поняття «парадокс достатку».
4. Дайте класифікацію конфліктів у природокористуванні.
5. Розкрийте сутність ресурсних війн, наведіть приклади.
6. Перелічіть функції природних чинників.
7. Надайте основні причини конфліктів в інвайронменті.
8. Поясніть різницю між двома видами мультиресурсних конфліктів.
9. Наведіть приклади ресурсних війн. Які наслідки вони мають?
10. Визначте основні міжнародні організації, що займаються питаннями навколишнього середовища.
11. У чому полягає міжнародна глобальна екологічна політика?
12. Розкрийте роль ООН у міждержавнім співробітництві в сфері охорони природи.

Тестові завдання

1. Руйнування, виснаження природного середовища на території однієї держави під впливом дії іншої держави – це:

- а) інвайронментальна агресія;
- б) природокористування;
- в) політичний конфлікт;
- г) екологізація.

2. Конфлікт на основі протиріч під час розподілу владних повноважень, обсягів і форм використання природних ресурсів, а також одержання доходів від їхньої експлуатації – використання або видобутку – це:

- а) конфлікт природокористування;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

3. Явище в економіці, пов'язане з тим, що країни, які володіють значними природними ресурсами, можуть бути менш економічно розвиненими, ніж країни з невеликими їхніми запасами або із запасами, які відсутні зовсім. Не обов'язково діє у всіх країнах, що багаті на ресурси – це:

- а) прокляття ресурсів;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

4. Зіткнення групових інтересів в екологічній сфері, що виражається в боротьбі за доступ до природних ресурсів, а також у протиставленні позицій із приводу методів їхнього використання – це:

- а) соціально-екологічні конфлікти;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

5. Конкуренція між етнічними групами за володіння обмеженими ресурсами на визначеній території має назву:

- а) соціально-екологічного конфлікту;
- б) моноресурсного конфлікту;

- в) політичного конфлікту;
- г) територіально-етнічного конфлікту.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – а); 3 – а); 4 – а); 5 – г).

Тематика есе

1. Ресурсні війни.
2. Сутність міжнародної глобальної екологічної політики.
3. Роль ООН у співробітництві в сфері охорони природи.
4. Роль міжнародних організацій у вирішенні екологічних проблем.

Евристичне завдання

Щорічно Постійним представництвом України в ООН спільно з неурядовою організацією «Світова передача інформації» проводяться тематичні міжнародні конференції з питань охорони здоров'я та навколишнього середовища, присвячені питанням Чорнобиля.

Які заходи з приводу Чорнобильського питання потрібно ініціювати найближчим часом на міжнародному рівні? Відповідь аргументуйте.

Рекомендована література: [1, с. 110; 4, с. 244; 8].

Тема 8. Концепція платного природокористування

Питання за темою

8.1. Основи платного природокористування. Упровадження платного природокористування в світі і в Україні. Позитивні та негативні погляди на платне природокористування. Система платного природокористування в Україні. Компоненти системи платного природокористування.

8.2. Система оплати за використання природних ресурсів. Система платежів за землю в Україні. Система зборів за надра в Україні. Система плати за водні ресурси в Україні. Система плати за лісові ресурси в Україні. Компоненти системи плати за тваринний світ в Україні. Компоненти системи плати за рослинний світ в Україні.

8.3. Платежі за порушення природного середовища. Компоненти системи платежів за порушення природного середовища. Система

платежів за забруднення атмосферного повітря. Система платежів за забруднення водних ресурсів. Система платежів за розміщення відходів.

Запитання для самодіагностики

1. Обґрунтуйте необхідність платного природокористування.
2. У чому різниця між поняттями платежів, зборів і податків?
3. Які Закони України визначають природоохоронну діяльність в країні?
4. Визначте поняття кадастру. Наведіть приклади.
5. Чим досвід України в системі платності природних ресурсів відрізняється від досвіду розвинутих країн?
6. Перелічіть природні ресурси.
7. Які проблеми інвайронменту вирішує платне користування природними ресурсами?
8. Що містить плата за природні ресурси?
9. Які основні види платежів і зборів виокремлює законодавство України?
10. Визначить поняття плати за ліс.
11. Визначте поняття плати за тваринні ресурси.
12. У чому полягає особливість стягнення платежів за рослинні природні ресурси?
13. Поясніть необхідність отримання ліцензії за використання надр.
14. Назвіть найбільш небезпечні складові забруднення атмосфери.

Тестові завдання

1. Плата в бюджет за право користування й розпорядження земельними, водними, лісовими, природними ресурсами із прибутку або доходу підприємства – це:
 - а) плата за природні ресурси;
 - б) неформальна плата;
 - в) збір;
 - г) виробнича плата.
2. Документ, який засвідчує право його власника на використання природних ресурсів у зазначених межах, за вказаною метою, протягом

встановленого терміну за умови додержання ним заздалегідь домовлених вимог та умов має назву:

- а) ліцензія;
- б) сертифікат;
- в) кадастри природних ресурсів;
- г) страховка.

3. Функції, для виконання яких і створювався заданий соціальний інститут, тобто функції, що відповідають його меті, називають:

- а) латентними;
- б) явними;
- в) соціальними;
- г) політичними.

4. Документ, який засвідчує право його власника на використання природних ресурсів у зазначених межах, за вказаною метою, протягом встановленого терміну за умови додержання ним заздалегідь домовлених вимог та умов, називають:

- а) ліцензія за використання природних ресурсів;
- б) деінституціоналізацією;
- в) дисфункцією;
- г) соціальним інститутом.

5. Явище невідповідності діяльності соціального інституту наявним потребам соціальної системи – це:

- а) інституціоналізація;
- б) деінституціоналізація;
- в) дисфункція;
- г) соціальний інститут.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – а); 3 – б); 4 – а); 5 – в).

Тематика есе

1. Необхідність платного природокористування.
2. Платежі і збори за природокористування.
3. Плата за тваринні ресурси.
4. Плата за природні ресурси.

Евристичні завдання

За оцінками фахівців, 5 – 6 % ВВП країни йде на компенсацію збитку, що наносить здоров'ю людини погана екологічна обстановка. Тому проблеми збереження навколишнього середовища й здоров'я населення мають соціально-економічну значущість. Неодмінною умовою для забезпечення безпеки життєдіяльності є захищеність людини від негативних впливів антропогенного й техногенного походження. І тільки за такої умови можливе забезпечення комфортних умов життєдіяльності людей.

Проаналізуйте зазначене та поясніть важливість платного природо-користування і введення штрафів за забруднення довкілля.

Рекомендована література: [1, с. 201; 2, с. 180; 6].

Рекомендована література

Основна

1. Данилишин Б. М. Економіка природокористування : підручник / Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян. – Київ : Кондор, 2010. – 465 с.

2. Економіка довкілля і природних ресурсів : навчальний посібник / за заг. ред. П. Т. Бубенка ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 280 с.

3. Кліменко О. М. Інвайронментальна економіка : навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Економічна теорія» / О. М. Кліменко, М. А. Мащенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 176 с.

4. Мащенко М. А. Забезпечення інвайронментальної безпеки промислових підприємств залізничного транспорту : монографія / М. А. Мащенко. – Харків : Вид-во «Лідер», 2019. – 296 с.

Додаткова

5. Економіка природокористування та управління природоохороною діяльністю : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук С. В. Князя. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 372 с.

6. Економічна оцінка природного багатства України : [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, докт. екон. наук, проф. С. І. Пирожкова, акад. НААН України, докт. екон. наук, проф., М. А. Хвесика. – Київ : ДУ ІЕПСР НАНУ, 2015. – 396 с.

7. Теоретико-методологічні засади формування національної економічної системи в умовах інтеграції у світове господарство [Електронний ресурс] : монографія / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Мащенко та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, доцента М. С. Бріля. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 208 с.

Інформаційні ресурси

8. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

10. Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.

11. Статистика України : науковий журнал. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

12. Сторінка курсу на платформі Moodle (персональна навчальна система). – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=8881>.

Зміст

Вступ.....	3
Загальні методичні рекомендації до виконання самостійних робіт	4
Змістовий модуль 1. Загальні питання сучасної економіки.....	5
Тема 1. Предмет і метод інвайронментальної економіки	5
Тема 2. Екологічна стабільність і концепція сталого розвитку.....	7
Тема 3. Еколого-економічні інструменти.....	10
Тема 4. Визначення економічного оцінювання природних чинників	13
Змістовий модуль 2. Основи господарювання.....	16
Тема 5. Оцінювання економічного збитку від порушення середовища	16
Тема 6. Економіко-екологічне регулювання економічних систем ...	18
Тема 7. Інвайронментальна агресія	21
Тема 8. Концепція платного природокористування.....	23
Рекомендована література.....	26
Основна	26
Додаткова	26
Інформаційні ресурси	27

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка та економічна політика»
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Мащенко** Марина Анатоліївна

Відповідальний за видання *Н. Л. Гавкалова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *Н. В. Завгородня*

План 2023 р. Поз. № 136 ЕВ. Обсяг 29 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*